

LA CELEBRACIÓ DE SANT ROC A BELLPUIG

Per Ramon Miró i Baldrich

PROPÒSITS

Ja fa una trentena d'anys, poc més poc menys, vam dedicar una sèrie d'articles, publicats a *El Pregoner d'Urgell*, a estudiar diverses celebracions festives que ajudaven a veure l'evolució del cicle festiu a la vila de Bellpuig, en alguns casos des de l'Edat Mitjana i, més habitualment, en l'evolució entre l'Edat Moderna i l'Edat Contemporània.

El primer dels treballs que recuperem, "La celebració de Sant Roc a la vila",¹ va servir com a col·laboració pròpia a la trobada del Grup de Recerques que realitzàrem a Bellpuig i que, en bona part, ens va correspondre organitzar. N'emprenem una recuperació per als Quaderns, que ens permetrà una lleugera revisió així com posar-lo a l'abast de més gent interessada en el tema, ara que els Quaderns es difonen també a través d'INTERNET.

Seguim l'existència de la capella de Sant Roc i l'evolució del culte al sant a la vila a través de les notícies que ens proporcionen els llibres del Consell municipal (llibres d'actes o de consells i algun de comptabilitat, en sèries incompletes), un llibre de la Germandat de Sant Roc i Sant Sebastià que comprèn els anys 1768-1875, així com les notícies aparegudes en revistes publicades a la vila des d'inicis del segle XX. També considerem els goigs editats i el material gràfic que se n'ha conservat.

De segur que la importància d'aquest culte generà la construcció de la capella i, una vegada construïda, determinà un manteniment destacat tant de la devoció

1) El treball fou publicat en tres parts: "La celebració de Sant Roc a la vila", *El Pregoner d'Urgell*, núm. 123(17.11.1984), 7-9; "La celebració ..." (continuació), núm. 124 (01.12.1984), 6-8; "La celebració ..." (final), núm. 125 (Nadal de 1984), sense paginar, tres pàgines.

al sant com de la celebració corresponent. Per la mateixa raó, l'enderrocament de la capella fou un fet associat al descendent del culte i a la desaparició de la festa major petita; és clar que el temps en què fou decidit, amb una clara radicalització de bàndols a la vila, no comportà una actuació unànime, sinó un factor més de radicalització en els canvis.

LA CAPELLA

A Bellpuig es construí la capella de Sant Roc aproximadament en el primer terç del segle XVI.² La primera notícia directa que en trobem és al consell del dia 17 de gener de 1558, i es refereix a obres d'adobament de la capella.³

Fou construïda amb carreus i tenia un espai intern d'uns trenta metres quadrats, amb un altar al fons i un cor situat damunt de l'entrada. L'aspecte extern no presentava cap detall arquitectònic d'interès, si bé sembla que originàriament al damunt de la porta hi havia una ampla galeria que després fou coberta i substituïda per tres finestres;⁴ un petit arc a la part superior frontal de la façana feia de campanaret. Amb aquesta aparença se'ns presenta ja en el material fotogràfic conservat.

La Confraria/Germandat del sant devia tenir cura del manteniment de la capella des dels inicis, si no és que en fou ja la impulsora de la construcció. Alguns anys després de la Guerra dels Segadors, la confraria devia tenir uns ingressos molt reduïts, perquè en els anys 1667 i 1682 demana diners al Consell per poder celebrar la festa de Sant Roc; i encara, al consell del dos de setembre de 1674, es determina designar uns diners per a la capella.

Pel llibre de la germandat conservat, trobem una colla de despeses de manteniment de l'edifici: el 1791 es renoven les bigues i la teulada; el 1798 es blan-

2) A l'Arxiu Municipal de Bellpuig (AMP, en endavant) manca el llibre de consells dels anys 1496-1557, període en què s'edificà; Jaume Ripoll i Vilamajor recorda com en el període en què es construïa l'església parroquial (just a la segona meitat del segle XVI), les reunions dels preveres es feien a la capella de Sant Roc (textos manuscrits conservats a l'Arxiu Episcopal de Vic); seu és també un fulletó en què explica l'inici de la difusió del culte a sant Roc a la diòcesi de Vic (*Documentos que pueden servir para componer la historia del culto de S. Roque confesor en la santa iglesia catedral y diócesis de Vich. Publicalos D. J. R. V. Vic, 1832*); raona que, mort a inicis del segle XIV, les primeres oracions són de finals del XIV i el culte pràcticament a partir del XVI (transcriu el capítol on es resol la celebració a Vic, datat el setze d'agost de 1500).

3) Al mateix consell fa referència abans a la celebració de la festa de Sant Sebastià, i a fer un cós, perquè els guardi de la pesta i sense cap referència a sant Roc. Diu: "Més fonch proposat que han fet venir a fra Teulada per a sermonar lo dia de Sent Sabastià y si deslberen que s'í pose cós per a córrer.

Acordaren y delliberaren que se posse cós, per als corredós hun parell de capons perquè sent Sebastià nos vulle preservar de la correntia de peste.

Més, fonch proposat que lo capitell de la campana del relotge y la teulada y campanaret de la capella de sent Roch, que de tot y vullen delliberar.

Acordaren y deslberaren que se adoben tot lo necessari." AMB, *Llibre de consells, 1558-1584*, f. 2r.

4) Vegeu Valeri SERRA I BOLDÚ, *El monasterio de Bellpuig*, Sociedad de Atracción de Forasteros, Barcelona, 1918, pàg. 30.

Primera tarja postal coneguda de la plaça Sant Roc (foto Àngel Toldrà Viazo, a inicis del segle XX).

Tarja postal de la col·lecció Oriol. Bellpuig (edició Bellpuig - Barcelona al temps de la República). Vista de la part posterior de l'illa de cases que serà enderrocada.

Tarja postal d'una col·lecció una mica posterior (editada a l'inici de la guerra).

queja la capella; el 1799 es canvia la campana; el 1805 es componen els ferros del campanar; el 1807 es posa l'empedrat del sòl i s'adoba el campanar.

En temps de la República, al consell del quinze d'agost de 1936 -al mes escàs d'iniciada la Guerra Civil-, es determina eixamplar la plaça de la República (antiga plaça Sant Roc) amb l'enderrocament de tota l'illa de cases que comprenia des de la capella de Sant Roc fins a la plaça del 14 d'abril (antiga plaça de la Carn). Al consell del disset d'agost es fa el peritatge de les cases i s'obté la conformitat dels propietaris; es fa també un repartiment extraordinari -impost- als propietaris de les cases que hi encaren. El 1937 s'informa sobre l'acabament de les voreres de la plaça eixamplada.

LA DEVOCIÓ

El desenrotllament de la devoció al sant entre els segles XVI i XX a la vila segueix l'evolució normal que presenta aquesta devoció a l'Europa occidental: advocat contra la pesta del segle XVI al segle XVIII i contra el còlera en el XIX; decandiment en el segle XX per la manca de funció a nivell de la nova estructura socioeconòmica laïcitzada.

És venerat com a sant socorredor contra la pesta en competència/substitució creixent a sant Sebastià. El Consell fa vot de vila al sant⁵ i en el consell del cinc de gener de 1561 ja trobem relacionat el seu culte amb el de sant Sebastià (el socorredor més tradicional a l'Edat Mitjana contra la pesta).⁶

El Consell de la vila té cura de la capella dedicada a sant Roc, estableix la fundació de la missa de Sant Roc i en determina la celebració. Al consell del vint-i-nou de juny de 1571 es determina que en endavant només es doni aquella missa als fills de la vila i als preveres de la Unió.⁷ Resol també els conflictes relatius a

5) No hem trobat el consell on es determina el vot, però podria coincidir amb la introducció del culte al sant (amb la possible rebuda d'una relíquia) i la construcció de la capella. Podria ser també a finals del segle XVI -per raó de la pesta de 1599-, i en aquest cas el vot vinculària ja el sant a aquesta protecció. Falten també els consells dels anys 1585-1657 (vegeu nota 6).

6) Copiem el text: "Més, fonch preposat en dit consell a qui donarien lo bassí de Sanct Roch y de Sanct Sebastià. Lo qual fonch determenat que lo darrer paer que eixirà haye per a senpre de tenir càrrech de dit bassí." AMB, *Llibre de consells 1558-1584*, f. 28r.

Uns anys abans, però, al consell del dia disset de gener de 1558 es fa referència a sant Sebastià tan sols, com a protector contra la pesta (vegeu supra, nota 2).

7) Diu el text del consell: "Als, fonch preposat per lo Paher en Cap Anto[ni] Joan Conesa dient així: mossell Batlle y savis senyors, sabran com los reverents capellans estan ab gran reny[i]na ab mossèn Arruffat de Sanct Mart[i], vuy beneficiat en la present vila, asserqua que no vol que mossèn Joan Vilamayor ni mossèn Lobet, ni mossèn Antoni entren en les misses de la Comunitat, y també tenen reny[i]na de la missa de Sanct Roch. Com la vila ne sia senyora de dita missa, jo seria de parer se donàs dita missa als capellans servixen la Unió y a altri no; y fills de la vila. Per so, vegen què los ne parrexerà.

Foren tots de parrer sia donada dita missa als fills de la vila y als capellans de la Unió de la present vila y no a altri, ni tampoc ne gose ningun beneficiat forasté; y aquexa és nostra voluntat y parrer de tots." AMB, *Llibre de consells 1558-1584*, f. 27v-28r. Desenrotllem abreviatures, però marquem entre claudàtors l'oblit d'alguna lletra quan no és aquest cas ni són formes habituals.

la prèdica del sermó de Sant Roc, sermó que es fa a títol de taula i del qual en té el dret el pare guardià del convent.⁸

Tot i que el Consell és l'autoritat màxima a l'hora de resoldre els conflictes sorgits en les celebracions (en general, conflictes de drets i de protocol -vegeu les notes 7 i 8), és la confraria qui s'encarrega d'organitzar el culte al sant i la festa. Amb l'existència de la confraria, la participació del Consell (a part de controlar-la directament) es redueix a ajuts en les despeses; així, durant el segle XVI, el Consell paga els joglars que han de sonar el dia de la festa,⁹ com paga també els joglars de la festa de Sant Sebastià, de Carnestoltes i d'altres diades; durant el segle XVII, a petició de la confraria, ajuda també a les despeses de la festa;¹⁰ i presenta querrela als capellans quan no li observen el protocol degut.¹¹

Demés, el Consell és també qui ha d'acceptar modificacions a la capella o donacions dels devots.¹²

8) Per exemple, al consell del dia catorze d'agost de 1665 tenim: "Fou proposat per lo senyor paher en cap: sabran ses savieses com estos dies pasats vingué Jaume Mollet com a clavari de Sant Roch, donant notísies com lo pare guardià del Convent de la present vila no volie predicar lo Sermó de Sant Roch en títol de taula perquè, diu, los altres lo n'avien tret; y anàrem tots de conformitat al pare guardià, representant-li com dit sermó sempre avia stat de taula, y nos féu de resposta que ell no ú podia fer, que dependia del pare provinsial y que romangueram de conformitat, que scriguesem al pare provinsial, del qual avem tinguda resposta comforma, vostres mercès veuran lo tenor d'ella.

Fou determinat que dit sermó que sie de taula y que los capitans de Sant Roch per ningun temps no puguen donar lo sermó sens llièntia del pare guardià." AMB, *Llibre de consells 1658-1684*, f. 109 r i v.

9) Per exemple, al consell del dia u de juliol de 1582 es decideix: "Més, tanbé fonch preposat per dits Senyors de paés al Consell si apareixia se agués juglars per a la festa venia del gloriós Sant Roch. Determenà tot lo Consell que sí, y no tant solament per al dia de Sant Roch, però tanbé per al dia de Nostra Senyora de Agost; y que focen quatre juglars per a què poguessen tocar a tots los officis." AMB, *Llibre de consells 1558-1584*, f. 156v.

10) Ho veurem més endavant, en l'estudi de la confraria.

11) Així, al consell del dia vint-i-dos d'agost de 1666 trobem: "Fou preposat per lo senyor paher en cap: sabran ses savieses com lo dia de Sant Roch nos sosó com los seniors de reverent que deie la missa donà primer la adoratió als escolants, primer que lo senyor balle y nosaltres, y també lo dia de Sant Jaume sosó lo matex, si bé nosaltres no érem en lo banch. No obstant axò, anàrem a parlar ab lo senyor Capellà Major que com donaven la adoratió primer als escolants, primer que lo senyor balle y pahers. Y dit senyor digué que la rúbrica ho deye; no obs[t]ant axò, que quant a ell no [h]i volie fer novedad, que cada qual dependie de son prosoïment.

Vostres mercès, ja [que] per segona vegada à soheït lo dia de Sant Roch, vostres mercès vien lo que's deu fer, que no's farà sinó lo que vostres mercès nos manaran y ordenaran.

Fou determinat que los senyors de pahers se confèrenxen ab lo senyor Alzina y lo senyor balle, y, tots junts, que's prengue lo millor." AMB, *Llibre de consells, 1658-1684*, f. 124v. L'al·lusió a l'adoració fa pensar en l'existència d'una relíquia del sant a la capella -potser l'aconsegüiment d'aquesta motivà el culte i la construcció de la capella a inicis del segle XVI-; no se'n troba altres notícies anteriors.

12) Per exemple, al consell del vint-i-sis de juliol de 1661 accepten el donatiu d'un retaule per a la capella: "Fonch proposat per lo senyor paher que un devot ha fet fer un retaule per a la capella de Sant Roch, lo qual suplíque ha vostres mercès tinguen ha bé de acceptar-lo.

Fonch determinat que se accepte lo dit retaule y que Nostre Senyor li done augments per a poder-ne fer de altres." AMB, *Llibre de consells 1658-1684* f. 34 r.

Església de Sant Nicolau, de Bellpuig. Imatge de sant Roc a la Capella de Sant Isidre.

LA CONFRARIA

Tot i la probable existència de la confraria durant el segle XVI, les primeres mencions que en trobem –no de la seva creació, sinó ja de l’existència- són al consell del dia catorze d’agost de 1665, en què es fa referència als capitans.¹³

Dos anys abans, al consell del dia set de gener de 1663 es fa referència als capitans de la confraria (hem d’entendre que és la confraria de sant Roc i sant Sebastià , encara que només es parla de la festa de Sant Sebastià i d’un genèric

13) Vegeu el text del primer consell copiat a la nota 8. El consell de vint-i-sis de juliol de 1667 diu:

“Fou proposat per dit phaier en cap: los senyors capitans de Sant Roch [h]an donada una súplica demanant los donen una juda de costa per a fer la festa de dit Sant.

Fou determinat que se’ls dono de ajuda de costa per ani (ratllat: v ll. s.) lo que lo senyor Calbís y Castanier deliberent, que se deixe a la dispositió de dits senyors.” *AMB, Llibre de consells 1658-1684 f. 135 v.*

“capitans de la Confraria”), com a responsables de la celebració de la festa de Sant Sebastià.¹⁴

Tot i que a càrrec del consell municipal, l'existència del bací de sant Roc i sant Sebastià fa pensar també en aquesta unió des de l'inici del culte a sant Roc.

Els primers llibres de la confraria de sant Roc i sant Sebastià no s'han conservat als arxius parroquial i municipal de la vila. A l'arxiu parroquial s'ha conservat un llibre sense títol que, pel contingut, anomenarem *Llibre de la germandat de Sant Roc i Sant Sebastià, 1768-1875*. El llibre ens informa de l'activitat de la confraria-germandat, i inclou llistat de membres, actes de reunions i relació de comptes. Són:

- a) Obligacions: a través d'elles veiem que la confraria s'organitza com una associació de tipus gremial que uneix els menestrals; els menestrals de la vila hi pertanyen i s'obliga els nous menestrals que vinguin a la vila a pertànyer-hi. Els confreres o agermanats tenen l'obligació de l'ajuda i assistència mútua en cas de malaltia, i d'assistir a l'enterrament de tot confrere mort; demés, han de guardar respecte al nom del mort i honrar i assistir la muller i la família d'aquest com si fos viu el marit.¹⁵
- b) Relació de membres: hi ha dues relacions de membres, la primera als folis 4r-5r sense especificació de l'any i amb especificació de l'ofici de cada un; la

14) Diu: “Fou proposat per dit senyor paher en cap: la festa de Sant Sebastià és dins quinze dies, veigen vostès si's farà o no.

Fou determinat que-s fase la festa la primera dominica y la fasen los senyors Capitans de dita Confraria, a son gastar de dita Comfraria.” AMB, *Llibre de consells 1658- 1684*, f. 63 r.

15) El text de les obligacions diu:

“Primo : se ordena que tots los Manestrals se troben vuy en Bellpuig, y també los que vindran, se obliguen a mantenir la Germandat de Sant Roch y Sant Sebastià ab todas las constituciones avall escritas. Y sempre que dits Germans seran cridats a Capítol per tractar alguna cosa convenient per la Germandat, tingan ells obligació de assistir, baix pena de mitja lliura de sera.

Ítem : se ordena que qualsevol Fadrí o Casat que vindrà a treballar en alguna casa de algun Manestral de qualsevol ofici que sia, hajan de pagar dos reals de entrada per dita Germandat.

Ítem : se ordena que si algun Manestral voldrà venir a parar Botiga en Bellpuig, haje de pagar deu reals de entrada en dita Germandat. Com y també, que qualsevol fill de vila que voldrà parar Botiga en Bellpuig, haja de pagar los deu reals.

Ítem : se ordena que si algun Manestral voldrà venir a treballar en Bellpuig a ses ventures, haje de pagar vuit sous per dita Germandat.

Ítem : se ordena que quant algun Germà serà malalt y se li haje de portar lo Santíssim Sagrament per viàlich, tingan obligació los Capitans de traure o fer traure dues atxes per acompanyar a Nostre Senyor.

Ítem : se ordena que quant algun Germà serà malalt y no tinga assistència, y la demanarà als Capitans, hajan dits Capitans de manar dos Germans per a que cada nit vagen a assistir-los. Y quant acàs los Germans que seran manats, per negligència o per no voler, falten a assistir al tal malalt, hajan de pagar mitja lliura de sera.

Ítem: se ordena que quant morirà algun Germà o muller de aquell, o algú de sa Família, que lo Andador vaje a manar als Germans per a que assisteïcan al Enterro, en pena de mitja lliura de sera. Advertint que ningun Germà puga eixir de la Iglésia que la Funerària no sia acabada, baix pena de dita mitja lliura de sera. Y quant acàs algun Germà li convidrà lo anar-se'n, en tal cas haje de demanar llicència al Andador.

Ítem: se ordena que quant algun Germà casat serà mort, tinga obligació la Germandat de honrar y assistir a sa Muller y Família de la mateixa manera que si fos viu lo Marit. Esto es, guardant lo nom del Germà difunt.” APB, *Llibre de la Germandat de Sant Roc i Sant Sebastià, 1768-1875*, f. 3 r i v.

Juan & Herencia Perna +
Juan & Balbuena +

Ramon Verdaguers +
Joan Vidál Boier +
Agustí Rebore +
Manuel Roig Sabater +
Manuel Oro Farrer +
Andreu Majoral Teixida +
Diego Segura Cirurgia +
Joan Ribas Sabater +
Ramon Sellan Ferrer +
Juan & Satorres +
Juan & Guasch Teixida +
Juan & Arqué Teixida +
Joseph Vila Manescal +
Joan Flores Pagés +
Agustí Majoral Teixida +
Jaume Majoral Teixida +
Silvestre Obrador +
Joan Barúte Bosch Sastre +
Bonaventura Vilamajor +
Anton Bosch Sastre +
Joan Ferrnandes +
Joseph Arqué Brenon +
Joseph Vila Caseres +
Roch Garrull Cirurgia +
Pau Sabatés Ferrer +
Ramon Vila Pagés +
Bona Sabatés Ferrer +
Joseph Moncosí +
~~Joan Vidal i Ferrer~~
Esteve Vila Ferrer +
Joseph Vila Sabater +
Bona Ventura Sabater Ferrer +

Dau Antoni +
Ramon Nuñez Ferrer +
Juan & Oro Farrer +
Joseph Segura Cirurgia +
Joseph Ramon Ferrer +
Figuera Sarrall +
Joseph Carejo esp. de Seje +
Miquel Ferrer pagés +
Joan & Ferrer +
Florent +
Juan & Florent Ferrer +
Miron de Sabatés +
Miquel Ferrer Ferrer +
Miron Ferrer +
Joseph Ferrer Ferrer +
Joseph Ferrer Ferrer +
Josep Ferrer
Anton Ferrer Ferrer +
Ramon Ferrer Ferrer +
Joan Garriga +
Sasalles Ferrer +

Relació de membres de la germandat. APB, Llibre de la germandat de Sant Roc i Sant Sebastià, 1768-1875, F. 4r-5r.

Joan Bapt. Torres esgrame a s^t Roç de 22 de dia
 27 de agosto de 1780 +
 Anton Mayorat esgrame a s^t Roç de 22 de dia +
 y any sobre dit
 Joan B. Bolde - - - - - Gerna
 Juan Arnaldo - - - - - Gerna en lo any 1784 de feu
 Joana Maria Can Roç de capita Joan flores y Joseph
 Oliva y Clavari Bonaventura Vilamaijo
 Florens Polley y Vilamaijo de feu Gerna dia
 5 de Agost del any 1782 sen Mayorals Joan
 Flores y Joseph Oliva y Clavari Bonaventura
 Vilamaijo difunt
 de feu Gerna Ignasi Bosch en lit any
 de feu Gerna Joseph Vidany y Josep dia 12 de
 Agost de 1782 sen Mayorals Joan Flores
 y Joseph Oliva y Clavari Bonaventura
 Vilamaijo difunt
 de feu Gerna Joseph Morell dia
 12 de Agost de 1782 sen Capita Joan
 Flores y Joseph Oliva y Clavari
 Bonaventura Vilamaijo difunt
 de feu Gerna Anton fetit menor dia 16 de Agost
 de 1782 sen Mayorals Joan Flores y Joseph
 Oliva y Clavari Bonaventura Vilamaijo difunt
 de feu Gerna Pere Casals dia 16 de Agost de
 1782 sen Mayorals Joan Flores y Joseph Oliva
 y Clavari Bonaventura Vilamaijo difunt

Agusti Casaric entra a la hermandat lo dia
 31 de Març de 1783 +

Ramon Miras entra a la hermandat lo dia
 23 de set de 1783 +

Anton Torres entra en la hermandat lo dia
 16 de set de 1783 +

Pere Miras entra a la hermandat lo dia 9 Ma
 10 de 1783 +

Pere Tolla entra en la hermandat dia 15 Agost de 1791 +

Anton Bosch Sadras entra en la hermandat dia 16 Agost de 1796

Pere font Mestre de Cases d'entra en la hermandat dia 16 de set
 Manuel Oro entra en la hermandat dia 3 de set
 de 1799

segona, al foli 6 recto i versó, amb l'encapçalament "Nota dels jermans se troban en la com[frari]a en lo any 1785", presenta un llistat de confreres fins a cinquanta-dos escrits tot d'un seguit i després se'n va afegint fins a 64, tot i que la numeració només continua fins al núm. 58, amb l'especificació de l'any d'entrada. La major part dels membres són gent de l'ofici, però també s'hi especifica algun pagès.

- c) Actes: hi ha les actes d'elecció de capitans i clavari, i en elles veiem que es reunia la junta amb el Consell de la vila i el batlle, a l'agost, a la capella de Sant Roc.¹⁶ Si comparem eleccions d'anys successius, veiem com els càrrecs es repeteixen bastant en unes mateixes persones.
- d) Comptes: els comptes ens permeten veure la vitalitat de la confraria. Quant a les entrades, podríem establir una mitjana anual d'un cent a cent cinquanta lliures, tot i que hi ha anys en què no s'arriba a cinquanta i, en canvi, en algun altre any s'arriba a més de dues-centes; a partir de l'any 1845 es passa a donar els comptes en rals i morabatins, amb una mitjana anual de quatre-cents cinquanta rals. Principalment, les entrades provenen de la venda del gra que recapten en una plega general per la vila i dels diners que fan el dia de la festa –setze d'agost– amb l'encantament –subhasta– d'objectes en el ball; les altres entrades (quotes d'entrada a la germanat, bací de la capella, llevants de taula, etc.) són insignificants. Les despeses corresponen bàsicament a dos conceptes: les despeses del dia de la festa (en clergues, músics, còssos, ball, etc) i les despeses en adobar la capella o completar el seu parament (obres a l'edifici, objectes i imatges pel culte, el tabernacle amb què es porta la imatge del sant a la processó del dia de la festa; i el túmul de Pilat, que és un pas amb el qual els membres de la confraria participen en representació d'aquesta a la processó general del Dijous Sant per la vila).

No hem localitzat d'altres llibres de la confraria, però podem acabar d'esbossar l'evolució d'aquesta per les notícies trobades a les publicacions aparegudes a la vila durant la primera meitat del segle XX.

Des de finals del segle XIX i fins a la República, la confraria sembla tenir una època de vitalitat tot acomplint una tasca d'ajuda mútua, en què els membres ja no presenten clar el distintiu d'ofici, sinó una limitació d'edats (a partir dels setze) i continuen organitzant la festa de Sant Roc, que en aquests anys, unida a la festa del dia anterior, Nostra Senyora d'Agost, constitueix la festa major petita de la vila. Amb la destrucció de la capella i la Guerra Civil es produeix un buit

16) Com a exemple d'acta, la de l'any 1768 diu: "Vuy, dia 14 de agost de 1768, convocats y congregats en la capella del gloriós sant Roch lo Magnífich Ajuntament a fi e-fecte de elegir capitans per lo any 1769, per lo regimen y govern de dita confraria. Y asestint lo senyor Miquel Petit, batlle, Joseph Vila, Ignasi Farré y Anton Petit y Joseph Vidal, regidors en dit any.

Y són proposat per clavary a Josep Vila, carreté, clavary; Agostí Majoral y Ramon Nuyx capitans, i per andadó a l'Esteve Vila. Y per a què conste, se fa lo present dit dia y any dal dit." APB, *Llibre de la Germanat ...*, f. 63 r.

**GOZOS DEL
SAN ROQUE, QUE
Patron de Bellpuig
pia Capilla,**

**GLORIOSO
CON TITULO DE
se venera en su pro-
y Plaza.**

Pues por Padre de clemencia,
Os llaman Roque sagrado:
Sed de Bellpuig Abogado
Contra toda Pestilencia.

Luego que á la luz salisteis
Disteis de quien erais, luz,
Porque naciendo en la Cruz,
Dicon, Jesus parecisteis:
Salvador por la Cruz fuisteis
En la Peste, y su dolencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Aunque en Montpellier nacisteis:
Como Principe, y Señor,
Vos para serlo mejor,
Por Christo lo despedisteis;
Oro, Plata al pobre disteis
Con fervor, y diligencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
En el Yermo, y sin afán
Morasteis algunos dias,
Y en él, como el cuervo á Elias,
Un perro os llevaba Pan:
Era todo vuestro imán
De Dios la dulce experiencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Quando la Peste, y el mal
A Italia, y Francia abrasaba,
Vuestra virtud la curaba
De la Cruz con la señal:
De accidente tan mortal
Curabais con excelencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Otra Peste mas cruel
Curasteis haciendo instancia
Al Concilio de Constancia,
Y á todos los Padres de él:
Con salud al Pueblo fiel
Le pagasteis la obediencia.
Sed de Bellpuig Abogado, &c.

Y. Ora pro B. Roche.

Deus, qui nos Beati Rochi Confessoris tui annua solemnitate letificas: concede propitius ut
cujus natalitia colimus, etiam actiones imitemur. Per Dominum nostrum, &c. **R. AMEN.**

Cervera: En la Imprenta de J. CASANOVAS, Calle Mayor 1826.

A Vos la Peste tambien
Hirió por orden de Dios;
Pero pasando por Vos,
Todo el mal se trocó en bien:
Vos soys el médico por quien
El mal perdió la violencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Salud un Angel os traxo,
Y mas, palabra de Dios,
Que quien invocare á Vos,
Se libre de tal trabajo:
Consiguendo desde abaxo
Esa celeste Indulgencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Despues que en el patrio suelo
Preso fuisteis por espía,
Salisteis libre en un dia
De dos cárceles al Cielo:
Penetrando con tal buelo
Hasta la alta empuencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Quantos pueblos en el mundo
Os veneran por Patron,
Hallan por su devocion
El consuelo sin segundo:
Y quien se halla moribundo;
Siente tambien tu presencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Tal favor Bellpuig logró,
Pues al poder de tu mano
Se vió de la Peste sano
Quando atento te invocó:
Por esto te renovó
El voto en segunda urgencia.

Sed de Bellpuig Abogado, &c.
Pues por Padre de clemencia,
Os llaman, Roque sagrado:
Sed de Bellpuig Abogado
Contra toda Pestilencia.

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

celebratiu que l'accentuat nacionalcatolicisme de la postguerra no aconseguirà superar.

Així, després de la guerra, la confraria es fusiona amb la confraria de Sant Josep i es trasllada la festa de celebració d'ambdues al dilluns de Pasqua de Resurrecció. La nova associació s'anomena Germandat dels sants Roc i Josep, i el 1946 determina restaurar la festa el dia setze d'agost. Es restableix a nivell d'actes religiosos, però la festa no arriba a reimplantar-se.¹⁷ La junta va reunint-se anualment el dia setze d'agost, però es veu mancada d'estímul i acaba desfent-se: l'última junta de què es dona notícia a *El Heraldo de Urgel* és la de l'any 1957.

Per comprendre millor aquesta evolució ens centrarem en dos aspectes essencials: l'advocació i la funció socioeconòmica.

Quant a l'advocació, durant el període anomenat d'Antic Règim, domina una mentalitat teocràtica –especialment en el món rural–, i la confraria és una associació de tipus gremial sota el patronatge de sant Roc.¹⁸ La celebració del dia de Sant Roc –festa del patronatge– és la finalitat més important i més reglamentada per assegurar-se'n la protecció.

En el segle XVIII la confraria ha assimilat ja totalment la denominació de Sant Sebastià, de la qual sols conserva la referència en el nom global, però ja no s'ocupa de la celebració de la festa al sant.¹⁹ Pels goigs a Sant Roc cantats a la vila, veiem que és aquest el sant advocat contra la pestilència,²⁰ i que sant Sebastià ha passat a un pla totalment secundari –en els goigs ni tan sols és esmentat–.

Durant el segle XIX, sant Roc serà invocat contra el còlera morbo,²¹ i al primer terç del segle XX trobem publicats diversos articles d'exhortació a la devoció al sant, puix que l'interès per la celebració s'ha desplaçat cap als actes profans de la tarda, més que als religiosos matinals. Els articles manifesten la forta assistència de

17) L'existència del *Calendario oficial de fiestas* a nivell estatal, que reglamentava i unificava les festes generals, desfigura en bona part el calendari de festes existent a cada població. I en aquest cas Sant Roc no era una de les festes marcades; sí que ho era el quinze d'agost, en celebració de l'Assumpció de la Verge. A més a més, el fet que ja no existís la capella ajudava també a l'oblit de la festa.

18) Vegeu les obligacions apuntades a la nota 15, quant a aquest caràcter gremial.

19) Hem vist abans, en el text copiat a la nota, que en el segle XVII, en la celebració de Sant Sebastià, ja no es respectava el dia de la festa. Gradualment, celebració i despeses anaven passant a la festa de Sant Roc.

20) Els textos en castellà (els més antics) i en català que ens han restat són molt similars. La quarteta inicial diu:

A) “Pues por Padre de clemencia, / Os llaman, Roque sagrado : *Sed de Bellpuig Abogado / Contra toda Pestilencia.*”

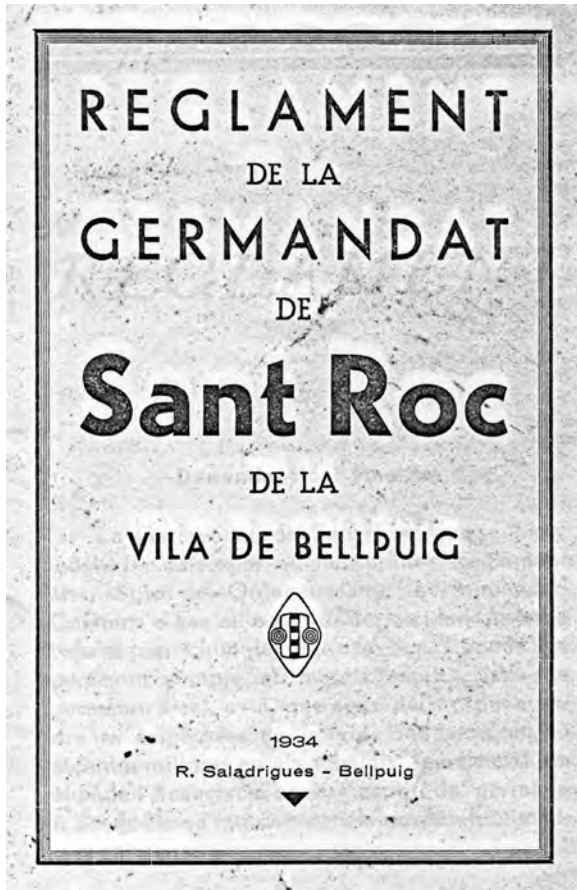
B) “Puix que sou anomenat, / Sant Roc, pare de clemència, / *De Bellpuig siau advocat / Contra tota pestilència.*”

I a l'última estrofa fan referència al vot de vila:

A.) “Tal favor Bellpuig logró, / Pues al poder de tu mano / Se vió de la Peste sano / Quando atento te invocó : / Por eso te renovó / El voto en segunda urgencia. / *Sed de Bellpuig ...*”

B.) “Gran favor Bellpuig logrà / al veure's lliure de pesta, / quan en temps de la tempesta / amb fervor vos invocà. / I per xo el vot renovà / esperant vostra clemència. / *De Bellpuig ...*”

21) Pel llibre de la germandat sabem que hi hagué la petició de fer una rogativa “a sant Roch perquè nos libri del Còlera, perquè fa molts astragos a Barcelona y moltes altres poblacions de Catalunya y de altres províncies” (f. 7 r) i que es realitzà el vint-i-set d'agost de 1854.

Núm. _____

Hermandad de los Santos Roque y José

D. José Miró Oller ha satisfecho

Calle de Arrolal

	Peetas	Cts
Cuota mensual	2	
Id. de Entrada		
Reglamento.		
Multa reglamentaria		
Defunción de <u>José Miró</u>	0	21
TOTAL.	2	21

8562 Imp y Ob. Saladrígues - Bellpuig

El Presidente, José Miró Oller

Bellpuig de enero de 195 5

la gent als actes profans de la tarda i la fluixa assistència a les funcions religioses, tot intentant almenys equilibrar les assistències, sense gaires resultats.

Finalment, després de la guerra, hem vist com encara assimila una altra confraria, la de Sant Josep, però la raó és de pura subsistència.

Quant a la funció socioeconòmica, és la que es defineix millor al segle XIX, però es veurà substituïda a mitjan segle XX. Fins gairebé a finals del segle XIX no tenim notícia clara de l'exercici específic d'aquesta tasca.²² L'any 1889 s'imprimeix un reglament amb el títol *Ordenanzas de la Hermandad Cristiana o sea el espíritu de caridad fraterna bajo el patrocinio del glorioso San Roque*, en què ja es presenta com una associació assistencial en cas de malaltia, a nivell dels propis membres, amb una quota mensual dels socis i amb uns drets i deures ben reglamentats –especialment, en la precisió dels ajuts econòmics que es té dret a percebre.

L'any 1934 torna a imprimir-se el reglament, modernitzat i en llengua catalana, amb el títol *Reglament de la Germandat de Sant Roc de la vila de Bellpuig* (Impremta Ramon Saladrígues, Bellpuig, 1934). La tasca social de la confraria-germandat, però, es va veient acomplerta paral·lelament, per les mútues que van apareixent. En el nostre cas és l'Aliança i, més tard, la implantació de la Seguretat Social i l'aparició d'empreses d'assegurances com a negocis. I si bé per un temps ambdós tipus d'institucions es complementen,²³ aviat la tasca de la germandat esdevé secundària, fins a desaparèixer.

LA FESTA

La festa major petita de la vila –o segon nucli festiu en importància- se celebrava els dies quinze i setze d'agost, en les festivitats de Nostra Senyora d'Agost i Sant Roc, fins a la Guerra Civil de 1936-1939, gairebé.

Veurem com se celebrava la festa durant el segle XX per analitzar-ne després l'evolució des de l'origen i comentar el sentit dels elements presents a la festa.

En el primer terç del segle XX la festa era sentida realment com a festa major o festa principal que iniciava el període festiu d'estiu. El dia quinze d'agost hi havia, com a celebració religiosa més important, una processó festiva diürna; la celebració profana quedava a càrrec de l'ajuntament o de les societats recreatives de la vila. Altrament, del dia setze d'agost ens ha arribat una descripció dels actes que se celebraven molt més rica i detallada; comentem tot seguit quatre relats escrits en diferents anys.

22) A la nota 15 hem vist les obligacions i sembla més aviat que els confreres resolien els problemes d'ajuda mútua en els casos en què es presentaven, però sense una normativa bàsica a nivell econòmic i sense deixar-ne una constància escrita. Era l'advocació, la funció més atesa als comptes.

23) Serà habitual que sigui la mateixa germandat, la introductor o presentadora d'aquestes mútues interprovincials de socors a les poblacions. Per exemple, a *Lo Pregoner* núm. 121 (07.02.1926) podem llegir com la Germandat de Sant Jaume a Mollerussa (entitat equivalent a la nostra) organitzà l'entrada de socis a la Quinta de Salut l'Aliança i actuà de mitjançera entre els socis i aquesta institució.

Comptes de la Confraxia de Nostra Sta Roc q^e donen Joan Baptista, Josep Vidal, y Mosses, y fahp Bach Administradors de la mencionada en lo corrent any 1792.

Carga

P ^{mo}	Los correccion dels diners de la plega general, y m ^{ra}	8 4 10 83
7 ^m	Set quartes, & blor a 4 1/2 10 ^{rs} la quarta val.	3 1/2 10 8
7 ^m	Dels llebrans	6 1/2 3 8
7 ^m	Diners d' Ball.	11 0 4 5 7 4
7 ^m	Sea cobrats de pensiones arrearadas d' sensal.	2 1/2 1 4 8
		<hr/> 23 6 1 2 7

Descarga

P ^{mo}	Per los cosos	7 1/2 1 9 4 6
7 ^m	Per arguarden deu lluzes a marxa y dos diners salbuxa	1 1/2 6 7 6
7 ^m	Per vi y repere d'ls muries la mit d' ball.	1 1/2 9 8 4
7 ^m	Per contes, y penillos	5 7 1/2 1 2 8
7 ^m	Per los cosos q ^e sen compra set a tres souz y nau cada un.	1 1/2 6 8 3
7 ^m	Per diligencies al senyal de l'herida per lo acte d' sensal.	2 1/2 1 3 8 1/2
7 ^m	Per cexa y repere de la plega.	1 5 1/2 1 8 7 5
7 ^m	Per la Comunitat d'ls R ^{es} Capellans	7 1/2 1 5 9 4
7 ^m	Per la musica de la Telesia, y Plarra	1 6 1/2 5 8
7 ^m	Per lo Campaner	1 1/2 1 5 8
7 ^m	Per encantar al ball y tres cinas marxes de la Telesia	1 1/2 1 4 8 4
7 ^m	Per portar lo mistexi y tabernacle an los Profesors	1 1/2 1 2 9 4
7 ^m	Per fer los llebrans, y acompanyar los muries ala mit y marxa	1 1/2 7 9 8
7 ^m	Per donar lo Cabre y Patena de la Confraxia	6 1/2 1 8
7 ^m	Per ^{comprar} un pardo de domaj per la Confraxia	1 7 1/2 1 9 8 3
7 ^m	Per otis per fer llum al ball.	1 1/2 1 5 8

Se acompanyan los recibos d'ls mayores paratis. 1 42 1/2 1 7 4
 Luda a favor de la Confraxia salvo error. 9 4 1/2 1 7 3

Feita los dos sermons de Ramon Capala Caparis.
 Vda in actu Vilafranca de Ter die 14 Junii Anni 1792.
 Vilafranca de Ter

El primer apareix en forma de crònica al setmanari *Lo Pla d'Urgell* el 1912 i diu:

“S’ha celebrat la festa major de Sant Roch ab lo mateix ritual de sempre: Novena ab lo cant popular dels Goigs, qual tornada canten tots los nens y nenes de Bellpuig, després Rosari matinal que comensant á la Parroquial acaba á la capella, missa de campanya á la plassa que porta’l nom del Sant y despres Ofici á la Parroquial ab sermó qu’enguany feu lo Superior del Convent de aquesta vila R. P. Pere Hospital.

Les festes cíviques pera tots los gustos, teatre al Patronat de S. Isidro, ball á la fàbrica de gasseoses, al Centro Republicà y á la Societat l’Unió.”²⁴

El segon, escrit per Valeri Serra i aparegut en el *Calendari Folkloric d'Urgell* (1914), ens dóna, a més a més, una ràpida visió retrospectiva.²⁵ Dóna de primer els elements encara vius en la festa (el res del rosari pels carrers, que acaba a la capella, i la missa a la capella) i després explica que, temps enrere, a la tarda, acabats els còssos, es feia el ball de Sant Roc amb subhasta d’objectes a benefici del sant i amb la primera dansa totalment ritualitzada.

El tercer és l’article “La Diada de Sant Roc”, signat per Arxiver i publicat a *Lo Pregoner* a l’agost de 1935.²⁶ Com a l’anterior, hi ha una part retrospectiva i una part de relat de la festa en aquest temps. El to és elegíac i l’autor vol remoure el poble envers una celebració més gran de la diada, tot recordant el vot de vila que es féu al sant en invocació de protecció contra la pesta i la celebració lluïda que es feia abans: la novena i missa que es realitzava a la capella, i l’ofici i les funcions que es realitzaven a l’església parroquial. Per la proximitat de la festa major (Santa Creu de Setembre) -diu-, el Municipi no organitza jocs de cucanya o còssos i, així, la festa ha davallat tant que “ha quedat reduïda a una Novena que pocs bellputxesos assisteixen i els oficis, els que la Germandat Cristiana de Sant Roc subvenciona.” (pàg. 10).²⁷

I el quart, datat el 1946, és un relat manuscrit de mossèn Jesús Capdevila que repeteix en bona part el contingut del tercer, però que al mateix temps parla de

24) *Lo Pla d'Urgell*, núm. 16 (17.08.1912), pàg. 7; no hi consta l’autor de la crònica.

25) Diu: “A Bellpuig canten lo Rosari matinal pels carrers, i s’acaba en la capella de Sant Roch amb una missa molt concorreguda. Antigament era de gran festa, sobre tot a la tarde després dels còssos que s’hi feia la anomenada dansa de Sant Roch. Consisteix en subastar objectes a benefici del Sant, i eren cintes, mocadors de pita, i truca-panxes o borletes de seda pels devants. També s’encantaven coques ensucrades. Los administradors anaven a buscar a la majorala per a fer la primera dansa, i ella’s presentava tocada amb mantellina blanca a rebre la distinció i l’obsequi que la Junta li feia, que acabat gairebé sempre regalava al Sant. La cinta lletiquelada que avui lliga la carabaceta al bastó de Sant Roch, es ofrena de una majorala feta més de seixanta anys enrera.” Valeri SERRA I BOLDÚ, *Calendari Folkloric d'Urgell*, Barcelona [Cervera, 1915], pàg. 227.

26) *Lo Pregoner*, núm. 365 (18.08.1935), pàg. 10. Pensem que a l’any en què s’escriu l’article –el 1935– les radicalitzacions polítiques eren ben vives entre els mateixos bellpugencs.

27) Aquest apel·latiu “L’arxiver” potser correspon a mossèn Jesús Capdevila; en canvi, el de R. Polç abans i les nombroses notes de la secció “De l’avior” que transcrivien consells i altres textos històrics de la vila sense signar la secció, és segur que eren obra del director de la revista, Ramon Saladrígues Oller.

Jésús Cardeuista, Pba *Goigs de San Roc* Trets del "Cançoner popular Religios de Catalunya."

Puig que sou a - mo me mat - Sant Roc Pa re de de men -
 cia De Bell puig ni au ad ro cot - con tra to ta per ti len - cia.
 Des d'els pu més anys mes tra neu i mi tar al Fill de Deu -
 a hoo sant la - so va cren - fins que'n tot vos heu mem bla -
 ren tam be vos pel missa pe na - ren con so lant to ta do deu -
 cia De Bell puig ni au ad ro cot - con tra to ta per ti len - cia

Melodia dels
goigs catalans
de sant Roc,
de Bellpuig.
(Arxiu
Parroquial
de Bellpuig)

la capella i complementa la descripció de la festa. Menys del ball, parla de tots els altres elements significatius que hem anat veient. Així:

-previ a la festa: la Novena a la capella, amb adoració de la relíquia i cant dels goigs al final.

-el dia de la festa: el Rosari amb música i cantat, que s'iniciava a la parròquia i acabava a la capella; la Missa resada, amb músics, que era una missa de campanya a la porta de la capella -la gent es reunia a la plaça, davant la capella, i s'estenia una vela damunt la plaça per protegir del sol-, l'Ofici solemne i un Sermó a la parròquia, si no es feia aquest a la capella; els Còssos, a les dues de la tarda, amb assistència de gent de tota la rodalia.

De fet, els relats -en allò que contenen de descripció del que es feia a l'època, no en els elements evocats- ens presenten una típica celebració del segle XX en què al matí dominen els actes religiosos (rosari, missa, sermó) i a la tarda els profans (còssos, ball), centrats en bona part a la capella i la plaça de Sant Roc, com a espais privilegiats de la festa.

Aquesta, però, és la forma moderna. Hem vist abans (en l'apartat dedicat a l'estudi de la confraria) que fins ben avançat el segle XIX dominava una concepció teocràtica del món i que l'element principal era la *festa al sant*. Si intentem situar-nos en aquest àmbit, la justificació dels actes pren un altre sentit, diferent del sentit pràctic més immediat que avui es tendeix a donar. Així, per exemple, la funció de la vela que cobria part de la plaça

Hem esmentat ja que el dia de la festa s'estenia una vela grandiosa damunt la plaça Sant Roc, davant la capella del sant. Aquesta acció, a més a més de presentar una funció utilitària de protegir del sol d'agost –única apreciada de manera immediata, com ja hem vist-,²⁸ tenia abans una funció més important en la sacralització del lloc de la festa: capella i plaça eren així delimitades com a zona de celebració, esdevenien temple, zona privilegiada de culte.

I el rosari matinal des de la parròquia fins a la capella era el ritus inicial de translació que, en portar a la capella la petita imatge de sant Roc que hi havia a la parròquia, simbolitzava la translació del nucli privilegiat de culte.

La celebració posterior de la missa amb música i del sermó concloïa els actes del matí, en la realització dels quals destacava l'element eclesiàstic com a director.

A la tarda, en canvi, destacaven el Consell de la vila i els capitans de la confraria en aquest paper principal de direcció dels actes de celebració. Els dos actes bàsics de celebració religiosa eren els còssos i el ball de Sant Roc; i el ritual de joc que els caracteritzava –els primers basats en proves d'agilitat física i el segon com a remarcador de les categories socials a través de la subhasta- no minvava en absolut llur caràcter de celebració religiosa al sant.²⁹

De tots els elements que hem enumerat, la missa i el sermó a la capella són els primers que hem pogut precisar com a ja existents en el segle XVI,³⁰ en què hem vist que la vila (el Consell) reservava la celebració de la missa a la Unió de preveres i, en el segle XVII, recordava que el sermó era de taula i en tenia la prerrogativa el pare guardià del convent.³¹ També des del segle XVI el Consell –i després la confraria- llogava joglars (músics) per tocar en els oficis.

Del segle XVII no hem pogut precisar els altres elements de la festa, però en el segle XVIII, com veiem en el llibre de la confraria, es trobaven presents tots els que hem vist actius o recordats en el segle XX: el rosari matinal, la missa, el sermó, els còssos i el ball. Ara bé, mentre pels tres primers l'aspecte religiós avui és encara evident, hem assenyalat també que els còssos i el ball eren uns elements de culte al sant no menys importants que els primers.³²

L'anàlisi dels comptes de la confraria ens permet veure'n la importància:

- a) *Els còssos*. Cada any es realitzava el cós reial o de la cordera, com a cós principal, així com d'altres còssos que no s'especificuen (tan sols l'any 1821 es parla

28) L'envelat, evolucionat en el sentit profanitzat i utilitari, porta al típic envelat de festa major, pel ball.

29) El sentit de joc vinculat a la celebració sagrada és estudiat a l'obra de Johan HUIZINGA, *Homo ludens*.

30) Vegeu l'apartat anterior, dedicat a la devoció.

31) La distribució que fa la vila (missa per la Unió de preveres i sermó pels frares franciscans del convent de Sant Bartomeu –també dit de Jesús) respon a la típica distribució medieval d'àmbits de dominància. Amb la marxa dels frares a inicis del segle XIX, la confraria farà venir a sermonar algun eclesiàstic foraster d'anomenada.

32) Respecte al cós, només cal recordar la nota 3, on veiem que, al segle XVI, el Consell determinava posar cós, i com a premi un parell de capons, perquè sant Sebastià els preservés de la pesta.

d'un cós de la barra). Especialment el cós reial era una cursa d'homes (joves i adults), en què el premi era un corder pel primer i un o més pollastres pel segon.³³ Des de finals del segle XVIII i durant el XIX, la cordera –el corder que correspon en premi al guanyador del cós reial– val tres lliures de despesa, i després trenta-dos rals.³⁴ Quant als altres còssos, de vegades s'especifica que són dos més, però sovint només és precisada la despesa en premis; aquests premis acostumen a ser pollastres o conills.

- b) *El ball*. En els segles XVIII i XIX el ball portava com a element inseparable la subhasta d'objectes en nom del sant, i a la descàrrega veiem que la confraria pagava l'encantador (o subhastador) dels objectes, així com els objectes a encantar; aquests varien segons els anys, i són: cintes, coques, mocadors, petillos,³⁵ canuts, rams, cistelletes, ventalls i mitres.³⁶ A la càrrega dels comptes veiem que sovint l'entrada més important és l'obtinguda mitjançant l'encantament d'aquests objectes; d'aquí la importància de la subhasta en nom del sant per poder pagar després les despeses generals que costava la festa a la confraria. El

33.- Als comptes corresponents a 1800-1801 s'especifica a la descàrrega, a més a més de les tres lliures pagades per la cordera, cinc lliures pagades per "pollastres del sota Cós Real y los demás Còssos." APB, *Llibre de la Germandat ...*, f. 33v.

34.- El nom cós de la cordera ve precisament de l'al·lusió al premi que s'emporta el guanyador. Aquesta cursa era força practicada a les poblacions de la comarca, segons ens diu el *Diccionari Català, Valencià Balear* d'Alcover-Moll, que dóna com a definició del cós de la cordera: "cursa que es fa per la festa major a molts pobles del Pla d'Urgell, i que s'anomena així perquè el primer premiés sempre un corder o cordera." (vol. 3, pàg. 534 –ed. 1968). Fa referència al *Calendari Folkloric d'Urgell* de Valeri Serra, d'on sembla treure'n el concepte. Per la importància del text, el transcrivim sencer, com el dóna l'autor: "Cal també apuntar un acte de nostres festes majors, ben concorregut i celebrat, i ell es lo cos de la cordera, aixís nomenat perquè'l primer premi es sempre un corder o cordera, lo según un parell de pollastres i'l tercer una ceba. Qui guanya la cordera, té'l dret de presentació; acompanyat de la música, va a fer-ne ofrena a una de les persones més significades de la festa, la qual es consuetut no acceptar, ans se fa un donatiu al corredor. De aquest cos se'n diu també "cos cridat" perquè s'anuncia amb pregó en los mercats." (pàg. 152-153).

Per assenyalar-ne el record i la vivència en el segle XX, referirem dos fets:

El primer és que per tradició oral hem pogut sentir encara la dita "Gambairots de Guimerà / ja en podeu plantar bandera, / perquè els coixos de Verdú / us han guanyat la cordera."

I el segon, que en el mateix núm. de *El Pregoner* citat abans (el 365), apareix la notícia esportiva "Belianes 8 Joventut Vilanovense 0

El dia 6 el C. D. Belianes jugà un partit a Rocafort de Vallbona en motiu de la Festa Major, amb l'equip abans esmentat havent-li en disputa una cordera, cedida per un entusiasta de Rocafort.

La rivalitat existent entre'l futbol de Belianes i'l de Vilanova, pot dir-se que ja està acabada, car (...)”

En aquest segon cas, la cursa s'ha substituït per l'enfrontament futbolístic; no canvien, però, ni la funció ni el premi.

Parlar de la primitiva significació del cós com a culte agrari –imitació humana del creixement del cereal, amb la cursa, per afavorir-lo– i de la seva evolució en aquestes contrades (del sentit sagrat al manteniment de l'acte lúdic a través del qual es desenrotlla la competència entre les persones i entre les poblacions veïnes de manera incruenta) ens ocuparia ja tot un altre article.

35.- Segons el DCVB Alcover –Moll, "petillo" és un pitet folrat de cartó i cobert de seda, que es portava sota el gipó.

36.- Tot i que hi ha anys en què no s'especifica els objectes comprats per a la subhasta, hem trobat citats als comptes de la confraria: les cintes vint-i-quatre vegades, els mocadors i les coques nou, els petillos set, els rams quatre, les cistelles i els fanals tres, els ventalls dues i les mitres una. Hi ha anys en què compren més d'un tipus d'objectes; per exemple, l'any 1834, es compren cintes, mocadors i tres-centes cinquanta coques (el 1830 s'havia arribat a les cinc-centes coques).

primer ball estava ritualitzat rígidament, i els altres sembla que estaven vinculats a l'encantament dels diversos objectes, amb un funcionament semblant al que encara podem trobar en el ball del ram o el ball del fanalet de les festes majors: ballaven les parelles que havien comprat l'objecte.³⁷

En la major part dels casos, els músics que tocaven al ball de la tarda eren els mateixos que havien tocat en el rosari i la missa del matí, i de vegades s'especifica el que cobren pels diversos fets;³⁸ no hem pogut precisar si els balls que tocaven eren uns balls determinats o si tocaven els balls de moda de cada època. El més probable és que el primer no es pogués variar –pel ritual amb què anava revestit–, però sí els altres, que seguirien la moda del temps.

En definitiva, mentre en l'evolució d'aquests elements, els del matí canvien poc, els de la tarda –vinculats més directament a l'Ajuntament i a la confraria– evolucionen en un procés de profanització en què perden el sentit religiós –fer córrer o ballar pel sant– i conserven l'element lúdic que posseeixen. Així, en el segle XX:

- a) Els còssos esdevenen jocs pels infants (curses, curses amb sacs, jocs de trencar l'olla o de la cucanya, etc) o, en altres diades, s'adapten als avenços tècnics (cursa amb bicicletes, amb motos –que es mantenen encara entre adults, com a activitats competitives profanes–), amb variants també infantils (curses amb bicicletes).
- b) Els balls es converteixen en negocis privats de societats recreatives, amb la introducció dels balls més moderns i sense cap record de la ritualització religiosa; l'encantament, en el millor dels casos, quedarà reduït al ball de ram a la tarda o de fanalet a la nit, a benefici de l'empresa.

Després de la Guerra Civil, ja hem vist en els anteriors apartats que, desapareguda la capella i implantat un calendari oficial de festes a nivell estatal, durant uns anys la confraria encara actua de germandat i manté tan sols la celebració dels actes religiosos a l'església parroquial. A partir dels anys seixanta aquesta celebració, la germandat i la capella són ja únicament objecte d'història.

37.- Sovint, als comptes, veiem que de determinats objectes se'n compra en gran nombre, però d'uns altres se'n compra pocs i de vegades es precisa d'aquests últims que són per rifar. La diferència fa pensar en un encantament a preu mòdic, generalitzat, i un altre a la puja o resolt després per rifa.

38.- Per exemple, l'any 1816:

“Als músichs del dia de la festa.....6 ll. 15 s.

Als dits, pel ball9 ll. s. “

APB, *Llibre de la Germandat ...*, f. 40 v.